

Stalo užtiesalai

Mokomo priemonė skirta aukštųjų ir aukštesniųjų mokyklų studentams – būsimiems technologijų mokytojams, taip pat studijuojantiems visuomeninį mai-tinimą, maitinimo įmonių ar viešbučių administruavimą, jų dėstytojams ir mokytojams.

Mokomo priemonė apsvarstyta Vilniaus pedagoginio universiteto Gamtos moks-lų fakulteto Technologinio ugdymo katedroje 2006-12-04, protokolo Nr. 6, ir Gamtos mokslų fakulteto taryboje 2006-12-21, protokolo Nr. 5I.

Recenzavo
doc. dr. Rima Ruzgienė

Redaktorė
Lina Stašinskienė

Maketavo
Andrius Šanko

Fotografai
Eduardas Markevičius, Vidūnas Balkus

Viršelio dailininkas
Rimantas Rolia
Viršeliui panaudota Vidūno Balkaus fotografija

© Živilė Sederevičiūtė, 2003, 2008
© KRONTA, 2003, 2008

ISBN 9955-595-09-4

Šiandien ant vaišių stalo tiesdami staltiesę nė nesusimąstome, kad jau XIV a. viduryje ją tiesė ir mūsų protėviai. Kartais staltiesę atstodavo audeklo rankšluosčiai. Renesanso laikais prie neužtiesto stalo valgy-davo tik prasčiokai. Kilmingesniesiems net rankšluostis buvo būtinybė, ypač jei jis atlikdavo staltiesės funkcijas. Servetėlės, kaip higienos priemonė, prie stalo naudojamos nuo XV a. vidurio. Tačiau iš pradžių jų paskirtis buvusi visai kitokia nei dabar. J klausimą: „Ką turime daryti, gavę šaukštą ir gabaliuką minkštos drobės?“ tuomet buvo atsakoma: „Pavalgę nuvalyti šaukštą į drobę ir grąžinti.“ Nuo karaliaus Žygimanto laikų buvo naudojama *servetė*, ja rišo ant kaklo, kad dažai ir riebūs trupiniai neterliotų brangių apdarų. Mat išeiginius drabužius, žiponus, kontušus ar kitus, nešiodavo net kelios bajorų kartos. Jie būdavo perduodami sūnumas ir vaikaičiams. Servetę užsirišti pasidare sunku, kai išpopuliarėjo puošnios aukštос gofruotos apykaklės. Šiandien servetėlę užsikišti už apykaklės nepriimtina.

Ilgą laiką į staltiesės kraštus po valgio buvo šluostomos rankos, beje, kartais ir nosis. Riebaluotos rankos per dideles vaišes buvo šluostomos ir į tarpustalėmis bėgiojančius ilgakailius šunis. Tai gal jie ir būsių šiandieninių servetelių „pirmtakai“?

Yra žinoma dar viena hipotezė, kaip vietoj staltiesių ant stalų atsirado servetėlės. Pasitinkant kariūnus po pergalingų žygių vaišių stalai būdavo dengiami ilgomis ir plačiomis staltiesėmis. Pasibaigus vaišėms nesuvalgytas maistas būdavo suvyniojamas į čia pat nuimtą ir į skiautes supleštą staltiesę ir išdalijamas. Laikas, belaukiant vyrų iš mūšio, prailgdavo, tad moterys užsiimdavo rankdarbiais: iš anksto pasiūdavo ir išdabindavo audinio skiautes po vaišių maistui suvynioti. Vėliau šios skiautės buvo pavadintos servetėlėmis.

Šiandien stalai dengiami *staltiesėmis* arba servetėlėmis, kurios dėl aiškumo vadinamos *staltiesėmis-servetėlėmis*. Taip aiškiau atskirsiame nuo *higieninių servetelių*, kuriomis šluostomas lūpos. Staltiesės-servetėlės, kaip ir staltiesės, gali būti tik medžiaginės: lininės, drobinės, medvilninės, medvilninės su poliesteriu ar linu, akrilinės ir plastikinės, pastarosios naudojamos ruošiant stalą vasarnamyje, verandoje ar gamtoje, jos visiškai netinka serviruoti stalui namuose. Higieninės servetėlės gali būti medžiaginės ir popierinės.

■ Staltiesės

Staltiesių kraštai nuo stalo krašto turi būti nukarę 30–35 cm, o vidurinė lenkimo linija – per patį stalo centrą. Stalai, prie kurių vašinamas stovint, yra dengiami ilgomis staltiesėmis – jų kraštai tik per 5 cm nesiekia žemės. Tokių staltiesių kraštai gali būti nusegami, kad būtų patogu skalbti suteptą staltiesės vidurį. Patogumui stalai gali būti dengiami dviem kontrastingų spalvų staltiesėmis, kurios tiesiamos viena ant kitos. Tokiu atveju staltiesės turi būti kvadrato formos, o tiesiant viršutinės staltiesės kampai dedami ties apatinės staltiesės lenkimo linijomis. Tai ne tik puošnu, bet ir patogu prižiūrėti. Ant apvalių stalų staltiesė dengiama taip, kad kampai nusvirtų ant stalio kojų ir jas uždengtų.

Staltiesės paprastai nėra laidomas laidyne. Užtiesus staltiesę iš vakaro arba dvi valandas prieš pobūvi pakanka supurkšti ją vandeniu. Juo daugiau staltiesė sudrėkinama, juo ji bus lygesnė.

Patogumui po staltiese gali būti tiesiamas minkštasis audinys (moltonas), kuris sugeria garsą ir apsaugo stalą nuo karščio ar išsiliejusių skysčių.

■ Staltiesės-servetėlės

Tai servetėlės, kurios tiesiamos ant stalo. Jos atlieka keletą funkcijų:
 1) apsauginę – apsaugo stalą nuo įbrėžimų, sumažina triukšmą;
 2) higieninę – apsaugo įrankius nuo salyčio su stalu;
 3) estetinę – suteikia vašių stalui estetinį vaizdą, o aplinkai – jaukumo. Staltiesės-servetėlės yra skirtos:

- pietų (pusryčių, vakarienės) stalui (geriausiai tinka stačiakampės, 35 x 45 cm ar net 35 x 50 cm dydžio servetėlės, kad ant jų būtinai tilptų visi reikalingi asmeninio naudojimo stalo įrankiai);

- kavos, arbato stalui (geriausiai tinka 30 x 30 cm arba 35 x 35 cm dydžio servetėlės, jei bus vaišinama ir desertu, arba mažesnės, jei patiekiamas tik kava ar arbata).

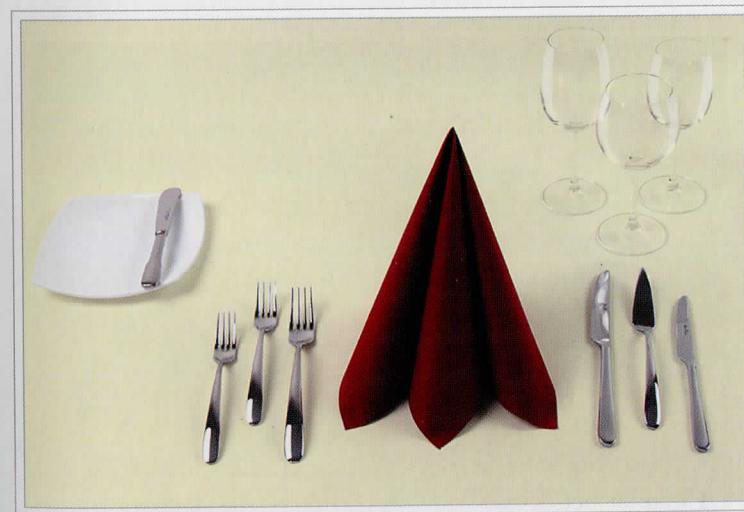
Staltiesės-servetėlės tiesiamos lygiagrečiai stalo kraštui, maždaug 1 cm atstumu nuo jo. Jei servetėlės su kuteliais, tarpo tarp stalo krašto ir servetėlės galima nepalikti. Jei stalas užtiestas staltiese, servetelių dėti nereikia, išskyrus tuos atvejus, kai staltiesė sunkaus audinio (pvz., aksominė), specialiai pasiūta tam stalui. Netinka ant stalo tiesi popierines servetėles – jos skirtos tik lūpoms ar rankom nusišluostyti.

Stalą tinka dengti ir specialiu staltiesės-servetėlės funkciją atliekančiu takeliu. Jis tiesiamas skersai stalo ir atstoja staltiesės-servetėlės dviem vienas priešais kitą sedintiems žmonėms.

Parenkant servetelių ar staltiesės spalvą labai svarbu spalvų harmonija. Jei indai margi, balta staltiesė išryškins jų ornamentus, jei staltiesė ar servetėlė marga, spalvota – parenkami staltiesės spalvą indai. Geriausiai prie spalvotų stalo užtiesalų tinka balti indai, beje, juose gražiausiai atrodo patiekalai, o sudužus puodeliui ar lėkštutei, lengviau parinkti naujus.

Ivairiaspalvės, margos servetėlės labiau tinka kasdieniam stalui, o ypač iškilmingomis progomis (vestuvių, jubiliejaus) stalas dengiamas baltomis ar šviesių spalvų staltiesėmis.

Higieninės servetėlės

2

Higieninės servetėlės gali būti medžiaginės ir popierinės. Jau pats pavadinimas nusako šių servetelių funkciją – jos skirtos drabužiams valgant apsaugoti ir lūpoms, pirstams nusivalyti. Atsisėdus prie stalo higieninė servetėlė išlankstoma ir paddedama ant kelių, jei tuo metu

3

dar nevalgoma, arba kaireje lėkštės puseje. Jei į stalą patiekiamas patiekalas, kuris bus valgomas rankomis, valgančiajam būtina padėti antrą higieninę servetėlę. Higieninės servetėlės atlieka dar ir dekoratyvinę funkciją – gražiai išlankstytos jos labai puošia stalą. Dekoratyviai sulankstytomis servetėlėmis stalui suteikiama šventinė nuotaika, sukuriama tema. Higieninė servetėlė serviruojant stalą gali būti dedama šiose vietose:

4

- priešais valgantįjį – serviruojamos vietas centre (tai reiškia, kad užkandis bus atnešamas porcijomis). Apatinis lankstinio kraštas nuo stalo krašto turi būti nutolęs mažiausiai 3 cm (1);
- ant pagrindinės lėkštės (2);
- kaireje puseje ant lėkštutės duonai (3);
- kaireje puseje prie šakučių (4);
- taurėje (5).

Stalo serviruotę pagyvina į servetėlę lėkštėje padėti įrankiai, tačiau šis stalo serviravimo variantas yra ne toks populiarus. Viešojo maitinimo įstaigose tenka matyti atnešamus į higieninę servetėlę įsuktus peilių ir šakutę. Tai yra populiaru „greitojo“ maisto restoranuose,